

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 621.385.12

DOI: 10.15587/2313-8416.2017.99315

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОТРЕБАМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

© У. Л. Гилка

Етапи розвитку фінансово-економічного аналізу показано у зв'язку з можливістю його використання в управлінні підприємствами. Розкривається невідповідність існуючих методів аналізу вимогам управління. В Україні теоретичні основи та практичні інструменти, які дозволять точно описати та спрогнозувати динамічні зміни економічних процесів на підприємстві, не розроблені. Розглянуті нові підходи і напрями подальших досліджень

Ключові слова: етапи розвитку фінансово-економічного аналізу, потреби управління підприємствами, сучасні методи аналізу

1. Вступ

Обстеження в Україні щодо практики застосування фінансово-економічного аналізу (ФЕА) засвідчують невдоволеність менеджменту підприємств ефективністю наявних методів і методик аналізу [1]. Наприклад, анкетне опитування тридцяти суб'єктів господарювання показало наступне: 20 % опитуваних стверджують, що результати аналізу неточно відображають стан підприємства, 30 % – що застосований метод аналізу не дає достатньої інформації для діагностики діяльності підприємства, а 35 % наголошують, що використання методик аналізу не дає підстав для прийняття управлінських рішень [2]. В іншому масштабному опитуванні (кількість анкет – 857) на запитання: «Чи отримує керівництво за результатами аналізу об'єктивну інформацію про фінансовий стан підприємства та шляхи його поліпшення?» 89,1 % опитуваних відповіли негативно [3]. Зокрема встановлено, що методики, які використовувались, на думку 75,2 % респондентів, не враховують вплив зовнішніх факторів на фінансовий стан, також не дають можливості виявити взаємозв'язок між факторами внутрішнього середовища.

Зрозуміло, що будь-які методики ФЕА не є остаточною на кожен момент часу – в процесі історичного розвитку вони трансформуються як внаслідок змін в економічному середовищі підприємств, так і в результаті розробки нових більш досконалих аналітичних підходів. Тому стан поточної «недосконалості» є природним і його необхідно усвідомлювати, щоб, з одного боку, знати наявні обмеження і вади методів аналізу, і, з другого боку, відповідати на нові виклики та потреби.

2. Літературний огляд

Теоретики зазначають, що до теперішнього часу в Україні не склалися теоретичне забезпечення і відповідний практичний інструментарій, який би до-

зволив достатньо точно описувати і прогнозувати динамічні зміни економічних процесів, які відбуваються в діяльності підприємства [1, 3]. На думку автора проблема сьогодення формувалась протягом десятиліть попередньої практики розроблення і застосування методик ФЕА і полягає в тому, що наявні методи ФЕА не відповідають сучасним завданням управління підприємствами. Одні науковці вбачають розв'язання проблеми шляхом удосконалення або трансформації наявного арсеналу методів ФЕА [4, 5], інші дослідники обґрунтовують можливість застосування сучасних напрацьованих закордонної практики [6, 7]. Таким чином, склалося два напрями досліджень, один із яких присвячений історії становлення і методології ФЕА, а інший – пошуку можливостей використання традиційного ФЕА в сучасному управлінні підприємствами. Автором пропонується об'єднати ці напрями і дослідити відповідність методів ФЕА потребам управління на протязі всіх історичних етапів становлення аналізу.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – виявити відповідність методів фінансово-економічного аналізу на протязі періоду його становлення і розвитку потребам управління підприємствами.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Визначити потреби практики, у відповідь на які зародився і розвивався фінансово-економічний аналіз.

2. Проаналізувати зміни інформаційної бази ФЕА на протязі етапів його формування.

3. Дослідити відповідність методичного арсеналу ФЕА потребам застосування його результатів в управлінні підприємствами.

4. Виявити можливості розвитку нових методичних підходів аналізу, які будуть адекватні сучасним задачам управління.

4. Дослідження історії розвитку фінансово-економічного аналізу у зв'язку з його використанням в управлінні підприємствами

Дослідження історії виникнення і становлення фінансово-економічного аналізу підприємств приводить до парадоксального висновку: від початку зародження аналіз спирався на інформацію, яка призначалася для вирішення інших – не аналітичних – задач. В історичному аспекті фінансовий, а пізніше – фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства формувався як аналіз офіційної бухгалтерської звітності, причому розпочинався він з аналізу балансу підприємства [8]. Були запроваджені гробухи для обліку руху грошових розрахунків і сконструйована система подвійного бухгалтерського запису, відпрацьована структура підсумкового балансу тощо. Згодом з'ясувалося, що кумулятивно накопичувану обліково-звітну інформацію можна використовувати ще й для аналізу діяльності підприємства *post factum*. Таким чином з'явився історично перший фінансовий аналіз [3]. Історію розвитку ФЕА можна поділити на два етапи:

- на першому етапі аналіз був інформаційно обмежений бухгалтерською звітністю;
- на другому етапі аналіз вийшов за межі бухгалтерської інформації у зв'язку з необхідністю вирішувати нові завдання.

В середині 20-го століття аналіз поширюється на планові показники, нормативну, оперативну та статистичну звітність. Внаслідок розширення обсягу звітності, а отже, зростання кількості даних і значних змін у змісті інформації, що залучалася, напрям трансформувався в “Обліковий аналіз” [9]. Розробляється методика поточного аналізу діяльності підприємств, однак ще відсутні розробки оперативного і перспективного аналізу. Набуває розвитку методика факторного аналізу, що засвідчує зміну орієнтації аналізу виключно з фіксації результатів на виявлення причинно-наслідкових залежностей в процесах економічної діяльності. Відбувається диференціація аналізу відповідно галузей господарства: розвиваються теоретичні розробки методик аналізу для промисловості, будівництва, сільського господарства, торгівлі, транспорту тощо [3]. Таким чином, аналіз балансу або обліковий аналіз перетворюються в аналіз фінансово-господарської або ж фінансово-економічної діяльності підприємств [5]. В наступні десятиріччя другої половини 20-го століття розвивається оперативний аналіз, впроваджуються економіко-математичні методи і розробляється методика функціонально-вартісного аналізу, завдяки чому аналіз починає використовуватися вже на стадії планування як інструмент обґрунтування оптимальних економічних рішень [10].

Підсумовуючи розгляд напрямів розвитку фінансового аналізу, зазначимо наступні трансформації, що відбулися за майже сторічний період:

- суто фінансовий аналіз доповнився аналізом господарської діяльності, що відбилося в назві “фінансово-економічний аналіз”;

- аналіз “*post factum*” доповнюється поточним аналізом, набуваючи можливості впливати на ведення економічної діяльності, а не тільки констатувати кінцеві результати;

- уведення в обіг методик на кшталт оперативного, функціонально-вартісного, факторного аналізу дозволяє використовувати результати аналізу на стадії планування та при обґрунтуванні вибору оптимальних рішень;

- із універсального придатного для всіх підприємств аналіз починає диференціюватися відповідно спеціалізації діяльності підприємств, забезпечуючи галузевий рівень.

Серед змін останнього часу зазначимо наступні:

- підвищення оперативності економічного аналізу, що виявляється в мінімізації періоду, за який проводиться поточний аналіз;

- відхід від обов'язкової «формальної точності» результатів аналізу, тобто перенесення центру уваги від аналізу звітності до аналізу ситуацій, цільового аналізу резервів;

- широке залучення додаткової інформації поряд із використанням зовнішньої і внутрішньої звітності;

- розширення використання в економічному аналізі вибіркового даних [4].

5. Результати дослідження

Історично перший варіант фінансового аналізу залишається на сьогодні найбільш вживаним та універсальним інструментом отримання інформації про стан та діяльність підприємства. Ідея цього аналізу полягає в тому, що, використовуючи дані форм бухгалтерської звітності, розраховують певні показники (коефіцієнти) згідно розроблених формул. Порівняння значень цих показників із відомими нормами або орієнтирами дає можливість провести діагностику стану підприємства [11, 12]. Власне процес аналізу полягає в тому, що (рис. 1):

- виконуються певні розрахункові дії із первинними показниками з метою отримання наперед визначених вторинних показників;

- спираючись на отримані значення вторинних показників, роблять судження щодо стану підприємства за окремими складовими його діяльності.

З огляду на історично сформований стан ФЕА постає питання сьогодення: «Чи становить традиційний фінансовий аналіз достатню базу для внутрішнього управління підприємством і вирішення низки зовнішніх задач його діяльності?» Спрощену мету внутрішнього управління будемо розуміти як ефективне використання наявних ресурсів і забезпечення довгострокового комерційного успіху. Ефективне використання ресурсів означає прибуткову діяльність, а комерційний успіх – утримання та розширення ринкової частки в конкурентному середовищі. До зовнішніх задач належать, наприклад, забезпечення інтересів інвесторів/акціонерів, виконання соціальної місії підприємства, поглинання або злиття підприємств.

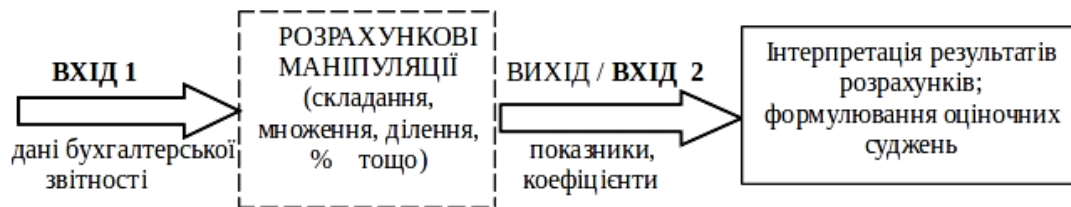

Рис. 1. Принципова схема фінансово-економічного аналізу як процесу. Джерело: Розроблено автором

Виходячи із сучасної практики менеджменту, відповідь на поставлене вище питання виглядає так: «Традиційний фінансовий аналіз здатний забезпечити виконання тільки частини потреб управління». Це стало зрозумілим багато десятиліть тому, чим і пояснюються різноманітні зусилля, що здійснювалися з метою удосконалення ФЕА [13]. Ці зусилля певною мірою актуалізували історично первісний варіант фінансового аналізу, але апіорі були приречені на фіаско щонайменше з двох причин. Перша причина – прив'язка до вихідної інформаційної бази, яку складають дані бухгалтерської звітності. Будь які маніпуляції із розрахунковими коефіцієнтами не дозволяють вийти за межі інформаційного поля, яке сформовано первинними показниками бухгалтерського обліку. Будь які маніпуляції із розрахунковими коефіцієнтами не дозволяють вийти за межі інформаційного поля, яке сформовано первинними показниками бухгалтерського обліку. Друга причина – первинність аналізу і вторинність його використання в управлінні. Це означає, що залучення результатів аналізу для управління визначалося не потребами останнього, а можливостями першого. Саме тому, весь історичний період стосунків між фінансово-економічним аналізом і управлінням можна поділити на три етапи:

– на *першому етапі* зв'язок був спрямований в один бік – від аналізу до управління, а саме: в управлінському процесі знаходили задачі, реалізація яких потребувала (або була адекватна) залучення окремих результатів аналізу;

– на *другому етапі* зв'язок «аналіз – управління» стає двостороннім – у відповідь на запити з боку управління почали «збагачувати» аналіз додатками, які розширювали його «співпрацю» з управлінням;

– на *третьому етапі* внаслідок вичерпаності можливостей класичного фінансового аналізу задовольнити весь спектр потреб управління вимушеним кроком стало доповнення фінансового аналізу іншими «видами» аналізу, які вже спеціально конструювалися під задачі управління [14].

Пояснень того, чому класичний ФЕА не в змозі задовольнити потреби управління багато, але для розуміння ситуації достатньо трьох головних. Перше пояснення: первинні (вихідні) показники ФЕА не охоплюють багато складових діяльності підприємства, які відіграють важливу або вирішальну роль в забезпеченні ефективності. Наведемо тільки один приклад – в діяльності багатьох сучасних підприємств вирішальну роль відіграють нематеріальні активи, до складу яких входять:

- кваліфікація, досвід, компетентність працівників і менеджерів;
- накопичена база знань типу know-how;

– інтелектуальна власність у вигляді патентів, торговельних марок тощо. Показники класичного ФЕА визначають тільки матеріальні активи підприємств.

Друге пояснення: серед показників ФЕА немає таких, що пов'язані між собою причинно-наслідковими залежностями. Саме тому, максимум, що може дати ФЕА, це провести діагностику стану підприємства, але виявити причини, фактори тощо неможливо, спираючись тільки на наявні показники. В тих випадках, коли аналітики чи практики за результатами проведеного ФЕА намагаються виявити причини небажаних відхилень, щоб вплинути на них, вони змушені залучати додаткову інформацію.

Третє пояснення: вектор аналізу спрямований у минуле, а не в майбутнє. Це загальновідома властивість фінансового аналізу, яка не дає можливості робити передбачення або прогнози щодо очікуваного розвитку економічних процесів на підприємстві, а отже, цілеспрямовано впливати на їх перебіг.

Для розширення можливостей традиційного ФЕА в Україні або модифікують розрахунковий інструментарій, вводять інтегральні показники, рейтинги тощо [4, 11], або використовують додаткові до бухгалтерської і фінансової звітності джерела інформації [5, 9]. За кордоном паралельно із традиційним ФЕА в останні десятиліття розробляють і використовують принципово інші методи аналізу. Розробники нових інструментів аналізу зосереджуються на «управлінні бізнесом» [7, 15, 16]. Концептуальна схема така: ефективність бізнесу (*Business Performance*) залежить від сукупної дії певних чинників, створивши інформаційне відображення яких (систему показників), можна здійснювати вплив на чинники, реалізуючи цикл «аналіз – управління». Ця схема принципово відрізняється від логіки ФЕА, за якої відштовхуються від наявної системи показників, а потім шукають можливості їх використання в управлінні.

Творці американського варіанту Kaplan, Norton [15] назвали свій продукт «збалансована система показників» (*The Balanced Scorecard*), ідеологи іншого варіанту використовують так звані «панелі індикаторів»: «Панелі індикаторів – це остання реінкарнація бізнес-аналізу, за якою роки інноваційних розробок в технічній сфері та в сфері бізнес-процесів. Панелі індикаторів здатні задовольнити інформаційні потреби більшості користувачів і є втіленням мрії про бізнес-аналіз, що об'єднує функції звітності і аналізу» [16].

Слід наголосити, що за наявності певних шаблонів системи показників, кожна компанія модифікує її під свої потреби. Згідно результатів опитування 360 компаній середня кількість ключових показників

становила 20 при максимальному значенні – 64 [16]. Наведемо окремі фрагменти, що дають уявлення про ідеологію нового аналізу. Основою, на яку спираються системи управління ефективністю, є бізнес-аналіз. Бізнес-аналіз – це сукупність процесів, інструментів і технологій, що необхідні для перетворення даних в інформацію, а інформації – в знання та плани, які забезпечують ефективний бізнес. Бізнес-аналіз охоплює п'ятиетапний цикл (збір даних, аналіз, планування, дії та повторний аналіз), який робить організацію здатною до самонавчання, і де рішення, які забезпечують просування до стратегічних цілей, приймаються на підставі фактів.

Системи бізнес-аналізу забезпечують підтримку прийняття рішень для підвищення ефективності підприємств та передбачають події. Панель індикаторів дозволяє відслідковувати ефективність роботи шляхом порівняння фактичних показників із показниками, які визначені корпоративною стратегією. Додатки, які входять в панелі індикаторів, складаються з моніторингу, аналізу та управління (рис. 2). Блок моніторингу забезпечує отримання інформації в «необхідний час», що дозволяє своєчасно здійснювати необхідні заходи для виявлення та усунення проблем або використання нових можливостей.

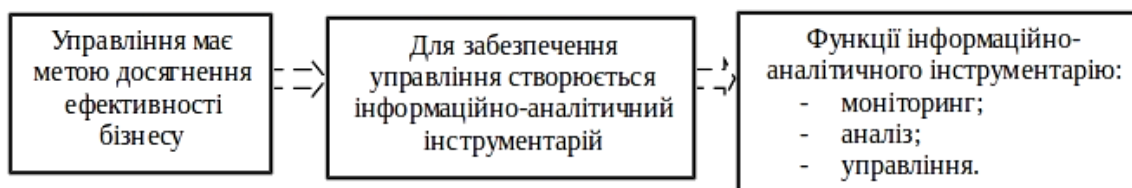

Рис. 2. Логіка розробників нових інструментів аналізу. Джерело: Узагальнено автором на основі [15, 16]

Інший ключовий елемент додатку для моніторингу – це попереджувальні сигнали, які повідомляють користувачів про те, що той чи інший контрольований параметр вийшов за визначені межі. Блок аналізу дозволяє віднайти точки виникнення відхилень, виявлених у ході моніторингу, та ідентифікувати першопричини проблем. Блок управління охоплює багато бізнес-процесів (як формальних, так і неформальних), які допомагають обміну інформацією та її колективному використанню. Оцінка внутрішніх і зовнішніх процесів діяльності підприємств робиться за чотирма групами показників, що

характеризують: фінанси, клієнтів, внутрішні бізнес-процеси, навчання та розвиток персоналу (в інших модифікаціях останній блок називається «Кадровий потенціал»).

Існують два головні типи ключових показників ефективності: випереджаючі та відстаючі (третій тип складають діагностичні показники). Випереджаючі показники дозволяють кількісно оцінити дії, які суттєво впливають на майбутні результати роботи, тоді як відстаючі показники, а це більшість традиційних фінансових показників, дозволяють вимірювати лише результати минулої діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Приклади випереджаючих та відстаючих показників для різних видів бізнесу

<i>Випереджаючі показники</i>		<i>Відстаючі показники</i>
Кількість клієнтів, з якими продавці контактують щотижня	→	<i>Дохід від продаж</i>
Кількість випадків складного ремонту, що були успішно виконані в результаті першого звернення клієнтів	→	<i>Рівень задоволеності клієнтів</i>
Кількість позицій, за якими кількість замовлень перевищує прогноз на протязі 30 днів з моменту планового постачання	→	<i>Питома вартість виробництва в розрахунку на одиницю продукції</i>
Кількість днів, на протязі яких утримувалися мінімальні ціни порівняно з аналогічними продуктами	→	<i>Частка ринку</i>
Кількість клієнтів, які затримали оплату першого рахунку	→	<i>Плинність клієнтів</i>
Щомісячна кількість винагород за лояльність	→	<i>Лояльність клієнтів</i>

Джерело: Узагальнено автором на основі [16]

Зазначений інформаційно-аналітичний інструментарій на практиці реалізований у вигляді системи, яка працює в автоматизованому режимі і може за потреби в будь-який момент змінювати свою архітектуру та наповнення. Однією з принципових особливостей таких *Management Information Systems* є оперативне доведення інформації до всіх співробітників організації з метою їх постійного включення в процеси прийняття рішень [2, 7, 15].

6. Обговорення результатів дослідження

За кількох років від народження фінансового аналізу підприємств відбулося багато кардинальних змін у виробничому, господарському, економічному житті і функціонуванні підприємств, тому природною була поява «інших аналізів», які відповідали на нові виклики управління. На відміну від традиційного ФЕА почав створюватися «аналіз навпаки», а саме – не аналіз на основі готової інформації, а спо-

чатку формулюється управлінське завдання аналізу, під яке визначається і розробляється адекватне інформаційне та методичне забезпечення.

В силу історичних обставин (перш за все, пакування планової економіки з державною формою власності і ізоляція від світу) Україна в складі СРСР виявилася на багато десятиліть вилученою із *main stream* світового розвитку. Тому нові підходи до аналізу діяльності підприємств народжувалися будь де (Європа, США), тільки не в Україні [14, 17]. На цей час після багатьох років становлення ринкової економіки в Україні не тільки не з'явилися сучасні розробки з ФЕА, а навіть не залучені чи адаптовані закордонні методики, що вже довели свою практичну користь [7, 12, 13]. Такий стан речей тобто відсутність прогресивних методів аналізу відповідно до потреб управління шкодить не тільки окремим підприємствам, але й національній економіці загалом, зважаючи на глобалізацію економічних процесів та жорстку конкуренцію на світових ринках.

7. Висновки

1. В історичному аспекті фінансовий, а пізніше – фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства формувалася на основі офіційної бухгалтерської звітності і розпочинався він з аналізу балансу підприємства. Згодом з'ясувалося, що кумулятивно накопичувану обліково-звітну інформацію можна використовувати ще й для аналізу діяльності підприємства *post factum*.

2. Історію розвитку інформаційної бази ФЕА можна поділити на два етапи:

– на першому етапі аналіз був інформаційно обмежений бухгалтерською звітністю;

– на другому етапі аналіз вийшов за межі бухгалтерської інформації у зв'язку з необхідністю вирішувати нові завдання.

Серед змін останнього часу зазначимо наступні: відхід від обов'язкової «формальної точності» результатів аналізу, тобто перенесення центру уваги від аналізу звітності до аналізу ситуацій, цільового аналізу резервів тощо; широке залучення додаткової інформації поряд із використанням внутрішньої і зовнішньої звітності; розширення використання в економічному аналізі вибіркового даних [4].

3. Підсумовуючи розгляд розвитку ФЕА, зазначимо наступні трансформації: суто фінансовий аналіз збагатився аналізом господарської діяльності, що відбилося в назві «фінансово-економічний аналіз»; аналіз «*post factum*» доповнився поточним аналізом, що забезпечило можливість впливати на ведення економічної діяльності, а не тільки констатувати її кінцеві результати; уведення в обіг методик на кшталт оперативного, функціонально-вартісного, факторного аналізу дозволило використовувати результати аналізу на стадії планування та при обґрунтуванні вибору оптимальних рішень.

4. На цей час в Україні визначилися два напрями досліджень із удосконалення ФЕА, один із яких пов'язаний із пошуком можливостей адаптації вищезазначеного сімейства методів на кшталт «панелей індикаторів» до вітчизняних реалій [7, 15], а другий напрям продовжує багаторічні численні дослідження, автори яких намагаються осучаснити традиційний ФЕА за рахунок його доповнення, розширення, трансформації тощо [5, 11]. Натомість нагальною потребою є розроблення нових методів ФЕА на принципово іншій методологічній основі, які мають відповідати сучасним умовам діяльності вітчизняних підприємств та стану економіки.

Література

1. Лахтіонова, Л. А. Аналіз фінансової стійкості суб'єктів підприємницької діяльності [Текст]: монографія / Л. А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2011. – 880 с.
2. Гилка, У. Л. Посібник з вибору методів фінансово-економічного аналізу підприємств [Текст] / У. Л. Гилка, Ю. О. Ключко. – К.: ДУІКТ, 2009. – 58 с.
3. Лазаришина, І. Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика [Текст]: монографія / І. Д. Лазаришина. – Рівне: НУВГП, 2005. – 369 с.
4. Волкова, Н. А. Сучасні проблеми розвитку економічного аналізу як інструменту ефективності діяльності [Текст]: монографія / Н. А. Волкова, Н. С. Шевчук, Л. О. Бойко, Р. М. Волчек, Н. Е. Подвальна та ін.; ред. Н. А. Волкова. – Одеса, 2012. – 292 с.
5. Сіменко, І. В. Фінансовий та управлінський аналіз підприємств: теорія та методологія [Текст]: монографія / І. В. Сіменко, І. В. Гречина, Л. О. Ващенко. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. – 346 с.
6. Мельник, О. Г. Інноваційні системи економічної діагностики підприємств на засадах індикаторів. Теоретико-методологічні та методичні засади [Текст]: монографія / О. Г. Мельник, І. Б. Олексів, Н. Ю. Подольчак, Р. В. Шуляр; ред. О. С. Кузьмін. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 212 с.
7. Гилка, У. Л. Можливості застосування сучасних підходів в практиці фінансово-економічного аналізу [Текст] / У. Л. Гилка // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 10-1. – С. 16–19.
8. Hutchinson, H. H. Interpretation of Balance Sheet [Text] / H. H. Hutchinson, L. S. Dyers. – Lincoln: The Institute of Bankers, 1987. – 77 p.
9. Озеран, А. В. Теорія та методологія формування фінансової звітності підприємств [Текст]: монографія / А. В. Озеран. – К.: КНЕУ, 2015. – 471 с.
10. Гинзбург, А. И. Экономический анализ: предмет и методы. Моделирование ситуаций. Оценка управленческих решений [Текст] / А. И. Гинзбург. – СПб.: Питер, 2003. – 480 с.
11. Кузьмін, О. С. Нормативно-критеріальне забезпечення діагностики фінансового стану підприємства [Текст] / О. С. Кузьмін, О. Г. Мельник // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 105–114.
12. McKenzie, W. Financial Times Guide for Using and Interpreting Company Accounts [Text] / W. McKenzie. – New Jersey: Prentice Hall, 2010. – 560 p.
13. Brigham, E. Financial Management: Theory and Practice [Text] / E. Brigham, L. Gapenski, M. Ehrhardt. – New York: Dryden Press, 1999. – 1087 p.

14. Dominiak, G. F. Managerial Accounting [Text] / G. F. Dominiak, J. G. Louderback. – New York: PWS-KENT Publishing Company, 1992.
15. Kaplan, R. S. The Balanced Scorecard: Measures That Drive Performance [Text] / R. S. Kaplan, D. P. Norton // Harvard Business Review. – 1992. – 79 p.
16. Lawson, R. Scorecard Best Practices: Design, Implementation and Evaluation [Text] / R. Lawson, D. Desroches, T. Hatch. – Hoboken: John Wiley & Sons, 2008. – 177 p.
17. Fishman, J. E. Guide to Business Valuations [Text] / J. E. Fishman, S. P. Pratt, J. C. Griffith, D. K. Wilson. – Fort Worth: Practitioners Publishing Company, 1994.

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор Яцишина І. В.
Дата надходження рукопису 23.02.2017*

Гилка Уляна Леонідівна, кандидат економічних наук, старший викладач, кафедра управління підприємницькою та туристичною діяльністю, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, Україна, 68610
E-mail: ulyana.gylka@yandex.ru

УДК 005.32

DOI: 10.15587/2313-8416.2017.98996

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ТРАНСФОРМАЦІЯ ЇЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

© Г. А. Уткіна

Акцентовано увагу на сутності змісту категорії «інноваційна активність» з опорою на практику оцінки зв'язку понять «інтелект організації» та «інноваційна діяльність». Зазначено, що для оцінки інноваційної активності необхідно розробити систему показників, за допомогою яких можна виявити внутрішні чинники розвитку організації на засадах знаннєвої економіки. Запропоновано математичну модель оцінки стану «інтелектуальної активності»

Ключові слова: інноваційна активність, інноваційна активність організації, інтелектуальна організація, синергетика, знаннєва економіка

1. Вступ

У джерелах з наукового обґрунтування проблем інноваційної діяльності є поширеним використання економічної категорії «інноваційна активність» як мірила подібної діяльності. Таке обґрунтування зустрічаємо в низці досліджень [1–10] та ін. Зазвичай у наукових доробках обґрунтовуються математичні моделі оцінки інноваційної активності організації, що дає змогу за певних аспектів оцінити інноваційність того чи іншого періоду її розвитку, тієї чи іншої організації зазвичай певного виробничого спрямування. Але донині відсутній єдиний підхід до розуміння сутності поняття «інноваційна активність». Це зумовило необхідність здійснення порівняльного аналізу поширених позицій на цю категорію та пошук на її основі шляхів формування визначальних умов для виокремлення змісту досліджуваної категорії як загальноекономічної характеристики інноваційної діяльності на засадах знаннєвої економіки.

2. Літературний огляд

У наукових джерелах загалом базовими родовими поняттями «інноваційна активність» є поняття «комплексна характеристика інноваційної діяльності» без деталізації тлумачення змісту такого поняття [1, 2, 11] або «діяльність» (в явному чи неявному різновиді) [6, 8, 9, 12] та ототожнення змісту цієї категорії з такими окремими характеристиками інноваційної

діяльності: «ефективність», «регулярність», «готовність», «інтенсивність», «направленість» [3, 9, 10].

Намагаючись розкрити зміст категорії «інноваційна активність», найчастіше увага зосереджується на показниках впливу цієї категорії, унаслідок чого виокремлюються показники, зміст яких, на думку авторів, може бути мірою інноваційної діяльності. Ці два джерела інформації (родове поняття та відібрані характеристики) стають основою опису категорії «інноваційна активність». Означення ж об'єкта вивчення (як джерела певної інформації) будується за певними правилами і має певне функціональне призначення. Тобто розкриває зміст поняття або вводить нове поняття на позначення нового об'єкта дослідження. Найчастіше структурно означення є введенням інформації через найближче родово поняття і виводу відміну (або за описом походження об'єкта дослідження (генетично). Найвні підходи щодо вибору найближчого родового поняття для категорії «інноваційна активність» ускладнюють її використання на практиці як засобу оцінки реалізації інноваційної діяльності та пошуку шляхів прискорення, удосконалення інноваційного процесу, що важливо в межах конкурентної економіки.

Отже виникає необхідність дослідити формування змісту категорії «інноваційна активність організації» та покласти в означення ті критерії, які будучи пов'язані з інноваційною діяльністю, відтворюва-